

UOT 338.2

Rəşad Arzuman oğlu MUSTAFAYEV
Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin doktorantı
E-mail: resad_320_m@mail.ru

DÖVLƏTİN FİSKAL SİYASƏTİNİN EFFEKTİVLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - Vergi siyasətinin əsas məqsədi bir çox ictimai malları vergilərin xüsusiyyətlərindən və funksiyalarından ayırmaq və büdcə vasitəsi ilə büdcəyə ayırmaqdır. Əsas məqsəd vergi ödəyicilərinə vergilərin yığılması üçün hüquqi çərçivə təqdim etmək və vergitutmanın təsirində olan iqtisadi əlaqələrin hərtərəfli qiymətləndirilməsini təmin etməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası - Fiskal sistemin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və onun optimallaşdırılması dövlətin iqtisadi siyasətinin prioritetlərindən hesab olunur. Bu baxımdan fiskal siyasətin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsində istehsal həcmi ilə vergi daxilolmaları arasındakı asılılığa xüsusi diqqət yetirilməsi vacibdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Ayırıcı olmayan bir vergi siyasətini tətbiq edərək, iqtisadiyyatın vergi yükü yaradılır. Vergi yükü vergi mexanizmlərinin tətbiqi nəticəsində yaranan ümumi daxili məhsulda vergi ödəyicisinin payını təşkil edir. Vergitutma mexanizmlərinin tətbiqi hüquqi və ya fiziki şəxslərin gəlir hissəsinin vergilər formasında büdcəyə köçürülməsini müəyyən edir.

Tədqiqatın nəticələri - Beləliklə, fiskal siyasətin effektivliyinin dövlətin sosial-iqtisadi maraqları kontekstində qiymətləndirilməsinə konseptual yanaşmalar fiskal siyasətin səmərəliliyinin və makroiqtisadi səmərəliliyin qiymətləndirilməsini ayırmağa və vergi dərəcələri müəyyən edilərkən təklif olunan parametrləri rəhbər tutmağa imkan verir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - Vergi siyasətinin həyata keçirilməsi müvafiq qanunvericiliyin və normativ qaydaların qəbul edilməsi yolu ilə həyata keçirilir. İqtisadi cəhətdən təsdiqlənmiş vergi siyasəti vergitutma sistemi vasitəsilə vəsaitin toplanmasını optimallaşdırmağa yönəlib. Əsas məqsəd vergi ödəyicilərinə vergilərin yığılması üçün hüquqi çərçivə təqdim etmək və vergitutmanın təsirində olan iqtisadi əlaqələrin hərtərəfli qiymətləndirilməsini təmin etməkdir. Vergi yükü dövlətin həyata keçirdiyi vergi siyasətinin vacib nəticəsi kimi ictimai həyatda vergilərin rolunu xarakterizə edən və ümumi vergi daxilolmalarının ÜDM-ə nisbəti formasında ifadə olunur. Uzunmüddətli dövr üçün əldə edilmiş iqtisadi artım vergi daxilolmalarının həcmi artırır. Qısamüddətli dövrdə isə vergilərin azaldılması birmənalı olaraq məcmu tələbin artmasına və büdcəyə vergi daxilolmalarının azalmasına səbəb olur. Belə ki, fiskal siyasətlə məcmu təklif arasındakı səbəb-nəticə əlaqəsi yalnız uzunmüddətli dövrdə səmərə verir.

Açar sözlər: *fiskal siyasət, tənzimləmə, səmərə, qiymətləndirmə, optimallaşdırma, modelləşdirmə.*

Giriş

İqtisadiyyatın müxtəlif sferalarında subyektlərin işgüzar fəallığının artmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri dövlətin həyata keçirdiyi səmərəli fiskal siyasətdir. Təcrübədə fiskal siyasətin effektivliyi müxtəlif mövqelərdən, o cümlədən subyektlər və dövlət baxımından qiymətləndirilir. Hüquqi və fiziki şəxslərin mövqeyindən dövlətin fiskal siyasətinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi o qədər də aktualıq kəsb etmir, çünki iqtisadi subyektləri maraqlandıran əsas məsələlərdən biri vergidən azad olunma və ya müxtəlif vergi güzəştlərinin tətbiqidir. Fiskal siyasətin dövlət nöqtəyi-nəzərindən qiymətləndirilməsində aşağıdakı istiqamətlərin önə çəkilməsi vacib hesab edilir: fiskal siyasətin səmərəliliyinin iqtisadi sistemin istehsal fəaliyyətinə təsiri və dövlət büdcəsinin gəlirlərinin qiymətləndirilməsi [2, s.14]. Bir qayda olaraq, bu iki qiymətləndirmə ziddiyyət təşkil edir və ikinci meyar baxımından effektiv olan fiskal siyasət birinci meyar baxımından qeyri-səmərəli ola bilər. Bundan əlavə, bu meyarların hər biri çərçivəsində də fiskal siyasət qeyri-müəy-

yən nəticələr verə bilər, yəni proseslərin inkişafında dalğalanmalar müşahidə oluna bilər.

Fiskal sistemin səmərəliliyi qiymətləndirilərkən diqqəti cəlb edən məqamlardan biri istehsal həcmi və vergi daxilolmalarının vergi yükündən qeyri-xətti asılılığı məsələsidir. Dövlət tərəfindən tətbiq olunan vergi yükünün artması fiskal təzyiqlə nəticələndiyindən müəyyən neqativ hallara gətirib çıxara bilər: iqtisadiyyatın müxtəlif sferalarında sahibkarlıq fəaliyyətinin məhdudlaşdırılması; daha çox xərc tutumlu fəaliyyət sahələrində durğunluğun yaranması; vergi təzyiqi səbəbindən vergidən yayınma və kölgə iqtisadiyyatının inkişafının “stimullaşdırılması” və s. Ümumiyyətlə, fiskal siyasətin tətbiqində bir sıra problemlərin yaranması ehtimalları mövcuddur. Vaxt amili - iqtisadi vəziyyət, qəbul edilən qərar və bu qərarın subyektlərin fəaliyyətinə təsiri arasında gecikmənin olmasında özünü göstərir: problemin səbəblərini müəyyən etmək üçün vaxt lazımdır; dövlət büdcəsinə və vergilərə dəyişikliklərin qəbulu mexanizminin qanunvericilikdə uzun müzakirə və qəbul prosesi vaxt tələb edir; qərarın qəbulu ilə qəbul edilmiş qərarın hərəkətinə başlaması arasında zaman fərqi mövcuddur. Siyasi amil - fiskal siyasət siyasətçilər tərəfindən kifayət qədər mübahisəli olan problemlərin həlli üçün istifadə olunur və birinin təşviqi digər problemin kəskinləşməsinə səbəb olur. Eyni zamanda, bəzi hallarda iqtisadi məqsədlərə zidd olan siyasi məqsədlərə çatmaq üçün fiskal siyasətdən istifadə edilir, bunu mikroiqtisadiyyatda nəzərdən keçirilən siyasi dövr problemi sübut edir.

Mövcud şəraitdə fiskal sistemin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və onun optimallaşdırılması yollarının tapılması dövlətin maliyyə siyasətinin əsas vəzifələri sırasında yer alır. Onların həlli bir çox müxtəlif yanaşmaları, o cümlədən vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsini əhatə edir. Beynəlxalq təcrübədə müəyyən dövr üçün vergilərin tutulması praktikasından imtina etmək və müəssisələrin hesabına vəsait daxil olduqdan sonra vergilərin ödənilməsinə nəzərdə tutan mexanizmdən geniş istifadə olunur [3, s.106]. Bundan fərqli olaraq, vergi sisteminin optimallaşdırılmasının kəmiyyət üsulu, mövcud fiskal mexanizm çərçivəsində ən rəşional vergi dərəcələrinin müəyyən edilməsinə yönəldilir. Rəşional vergi dərəcələrinin tətbiqi həm fərdi vergi dərəcələrinin, həm də hüquqi və fiziki şəxslər üçün ümumi vergi yükünün optimallaşdırılmasını nəzərdə tutur. Bu üsul mövcud vergitutma sistemini əsaslı şəkildə dəyişdirmir və əslində, yalnız kəmiyyət baxımından fiskal parametrlərin tənzimlənməsinə yönəlir. Dövlətin tənzimləmə sisteminin təkmilləşdirilməsinin bu istiqaməti geniş spektrli mikro və makroiqtisadi üsul və modellərdən istifadəni nəzərdə tutur [1, s. 43].

Laffer əyrisi üzrə səmərəlilik və effektivlik parametrlərinin aparılması

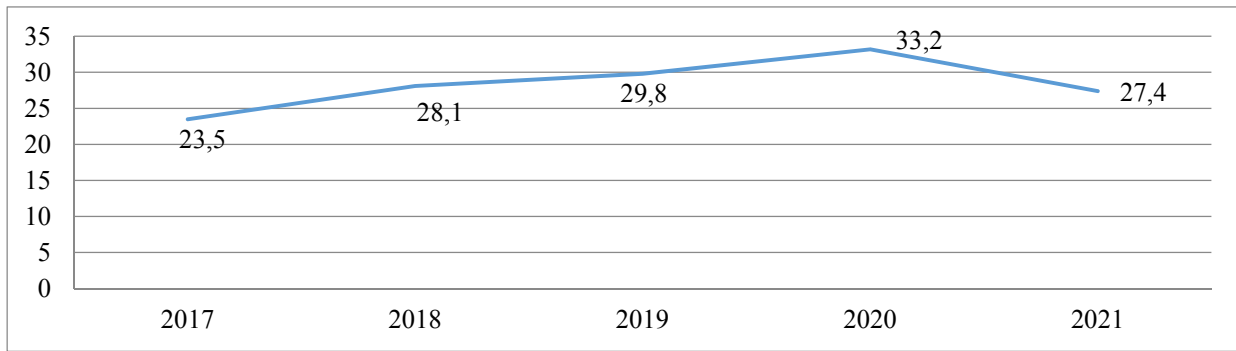
Araşdırmalar göstərir ki, səmərəlilik parametrlərinin əsas spesifik hesablamaları A.Laffer əyrisi çərçivəsində aparılır. Ona görə dövlətin vergi gəlirlərinin vergi yükünün səviyyəsindən funksional asılılığı parabola ilə təsvir olunur. Laffer əyrisi konsepsiyası müasir fiskal tənzimləmə nəzəriyyəsinə əsas yerlərdən birini tutur. Bu sahədə tədqiqatlar, bir qayda olaraq iki istiqamətdə aparılır. Birinci istiqamət, istehsal və fiskal proseslərin modelləşdirilməsini, həmçinin qurulmuş modellərdən Laffer əyrisi asılılığının nəzəri konsepsiyasını nəzərdə tutur. Bu zaman vurğu “əyri effektinin” mövcudluğunun əsaslandırılmasına və onun baş verməsi şəraitinin müəyyənləşdirilməsinə yönəldilir. İkinci istiqamət, ayrı-ayrı ölkələrə münasibətdə Laffer nöqtələrinin praktiki hesablamaları ilə bağlıdır və əslində makroiqtisadi nəzəriyyənin xüsusi qiymətləndirmə bölməsi kimi xarakterizə olunur. Bu zaman iqtisadi sistemin funksional xüsusiyyətləri öz yerini müvafiq alqoritmlərə və konkret statistik məlumatların hesablanmasına verir. Bir sıra hallarda nəzəri model empirik hesablamalarla müşayiət olunur ki, bu da birinci və ikinci yanaşmaların əlaqəsini təmin edir.

Bununla belə, hər iki istiqamətin daxilində problemin təhlilinə yanaşmada fərqliliklər mövcuddur. İqtisadi ədəbiyyatlara istinad etməklə, onları iki qrupa bölmək olar. Birinci qrup tədqiqatlarda, bir qayda olaraq, sistemin təsvirinə mikroiqtisadi yanaşma önə çəkilir. Belə ki, fərdi təsərrüfat subyekti üçün əldə edilən nəticələr bütün təsərrüfat subyektlərinə şamil edilir ki, bu da aparılan təhlilin ümumilik dərəcəsinə nail olmağa imkan verir. İkinci qrupda əsaslı şəkildə yığılmış strukturlardan istifadə olunur və bu, makroiqtisadiyyatın təkmilləşdirmələr aparmağa imkan verir.

Dövlətin fiskal siyasətinin effektivliyini qiymətləndirmək üçün bəzi mümkün yanaşmaları nə-

zərdən keçirmək zəruridir. Bir çox tədqiqatlarda, vergi yığımlarının konkret növləri üçün (əlavə dəyər vergisi, mənfəət vergiləri, əmlak vergisi, gəlir vergisi və s.) Laffer nöqtələrini tapmaq yolu ilə fiskal sistemin müəyyən aspektlərinin effektivliyinin qiymətləndirilməsi aparılır. Qeyd etmək lazımdır ki, Laffer əyrisi konsepsiyası ilkin olaraq ümumi vergi yükü, yəni vergi ayırmaları anlayışına münasibətdə yaradılmışdır. Buna görə vergi yükünün orta makroiqtisadi göstəricisi üçün Laffer nöqtələrinin müəyyən edilməsi əsas məqsəd hesab olunur. Bu zaman, ölkənin icmal büdcəsinə vergi daxilolmalarının ümumi daxili məhsulun (ÜDM) həcmində payı göstəricisinə xüsusi diqqət yetirilir.

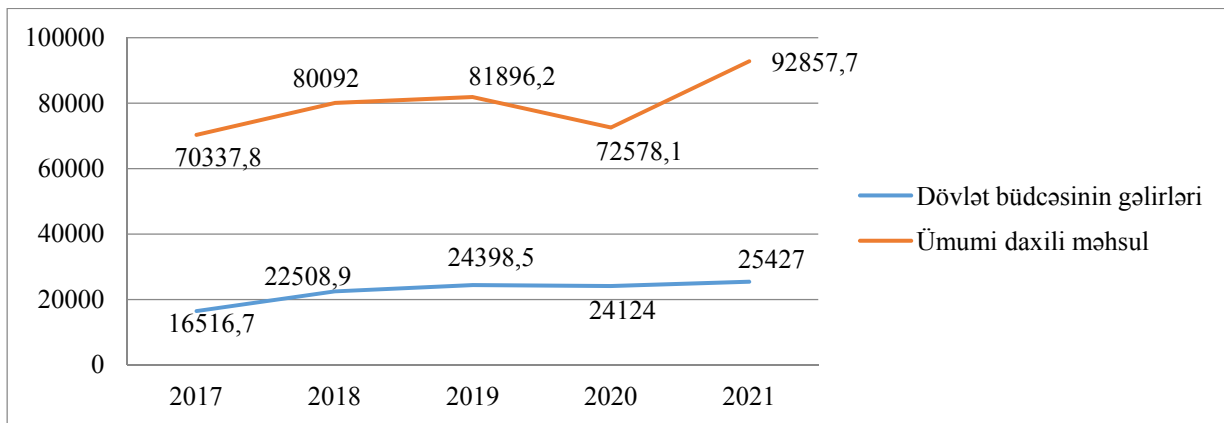
Hesablamalar göstərir ki, vergi daxilolmalarının ümumi daxili məhsulun həcmində xüsusi çəkisi 2017-ci ildə 23,5%, 2018-ci ildə 28,1%, 2019-cu ildə 29,8%, 2020-ci ildə 33,2%, 2021-ci ildə 27,4% təşkil etmişdir. Göründüyü kimi 2017-2020-ci illərdə göstərici dinamik olaraq artmış, 2021-ci ildə 2020-ci illə müqayisədə 5,8 bənd azalmışdır. Buna baxmayaraq 2017-ci illə 2021-ci ildə müqayisədə vergi daxilolmalarının payı 0,9 bənd artmışdır [qrafik 1].

Qrafik 1. Vergi daxilolmalarının ümumi daxili məhsulun həcmində xüsusi çəkisi, %-lə.

Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin və Ümumi Daxili Məhsulun dinamikasına nəzər saldıqda məlum olur ki, hər iki göstərici üzrə 2020-ci il istisna olmaqla digər illərdə artım qeyd edilmişdir. 2020-ci ildə baş verən geriləməni pandemiya ilə əlaqələndirmək olar. Büdcənin gəlirlərinin artımı 2017-ci illə müqayisədə 53,9%, ÜDM-in artımı 32,0% təşkil etmişdir [qrafik 2].

Vergi daxilolmaları və ümumi daxili məhsulun həcmi arasındakı asılılıq vergi dərəcələri və vergi daxilolmalarının həcmi arasındakı əlaqəni əks etdirən Laffer əyrisi konsepsiyasına əsaslanır. Laffer əyrisi konsepsiyasına əsasən vergi dərəcələrinin artması vergi daxilolmalarının artımını şərtləndirir və bu, müəyyən həddə qədər mümkün olur. Yəni vergi yükü paralel olaraq ÜDM-ə mənfi təsir etməməlidir. Deməli, ÜDM-in dinamikası vergi yükünün səviyyəsindən asılı olma ehtimalına əsaslanır. Bu asılılıq qeyri-xətti funksiya ilə, onun parametrləri kəmiyyətlə müəyyən edilir və Laffer nöqtələrini hesablamağa imkan verir.

Qrafik 2. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin və Ümumi Daxili Məhsulun dinamikası, mln.man. [6].

Bu halda birinci və ikinci növ Laffer nöqtələri fərqləndirilir. Birinci növ Laffer nöqtəsinə əsasən istehsal əyrisi maksimuma çatır. İkinci növ Laffer nöqtəsi fiskal əyrinin maksimuma çatdığı nöqtədir. İqtisadi baxımdan birinci növ Laffer nöqtəsi istehsal sisteminin daxil olmadığı vergi yükünün həddi deməkdir. İkinci növ Laffer nöqtəsi vergi yükünün miqdarını göstərir, ondan kənarında vergi gəlirlərinin əhəmiyyətli şəkildə artması qeyri-mümkün olur. Hər iki Laffer nöqtəsinin müəyyən edilməsi və onların faktiki vergi yükü ilə müqayisəsi ölkənin vergi sisteminin effektivliyini və onun optimallaşdırılması istiqamətini qiymətləndirməyə imkan verir. Araşdırmalara əsaslanaraq qeyd etmək olar ki, fiskal siyasətin effektivliyinin qiymətləndirilməsini istehsalın həcmində qeyri-xətti olaraq vergi yükünün miqyasından asılı olmasına əsaslanan ekonometrik üsullarla həll etmək olar.

Fiskal siyasətin effektivliyinin qiymətləndirilməsi üsulları

İqtisadi artım prosesində fiskal siyasətin effektivliyinin qiymətləndirilməsində başqa üsullardan da istifadə etmək olar. Belə alternativ yanaşmalara təhlil edilən prosesin nöqtə-parça yaxınlaşması üsulları daxildir ki, bunlar interval yaxınlaşmasına əsaslanan ekonometrik metodlardan əsaslı şəkildə fərqlənir. Bu halda, hər bir hesabat nöqtəsi üçün funksiya, ona daxil edilmiş parametrlərin müvafiq qiymətləri ilə qurulur. Funksiya parametrlərinin sayı birdən çox ola bildiyi üçün onların birmənalı qiymətləndirilməsi üçün zamanla dəyişənlərin artımları haqqında əlavə məlumatlardan istifadə etmək lazım gəlir. İstehsalın həcmi ilə vergi yükünün səviyyəsi arasındakı əlaqənin qeyri-xətti olduğunu nəzərə alaraq, yaxınlaşma funksiyası kimi kvadrat çoxhədli qəbul edilməlidir. Burada iki hesablama variantı mümkündür: ümumiləşdirilmiş üçparametrlili və sadələşdirilmiş iki parametrlili üsullar.

Üçparametrlili üsul iqtisadi artım prosesinin üçparametrlili kvadratik funksiya ilə yaxınlaşmasına əsaslanır və burada vergi yükünün səviyyəsi argument kimi çıxış edir. Bu yanaşmaya uyğun olaraq, istehsal və fiskal əyrilər müəyyən edilir, bununla da istənilən funksional asılılıqları seçmək mümkün olur. Funksiyaların xassələrinin əlavə tədqiqi stasionar nöqtələrin Laffer nöqtələri olub-olmadığını müəyyən etməyə imkan verir. Əgər stasionar nöqtələr minimum nöqtələdirsə və ya onların dəyərləri icazə verilən dəyərlər diapazonundan kənara çıxarsa, bu o deməkdir ki, Laffer nöqtələri yoxdur. Nəzərdən keçirilən üçparametrlili metoda alternativ istehsal funksiyası kimi üçüncü dərəcəli yanaşma ola bilər. Yəni, parametrlərin sayı dəyişmir, üçə bərabər qalır. Bu zaman Laffer nöqtələrinin tapılması proseduru ilkin asılılıq nəzərə alınmaqla düzəldilir və nəticədə fiskal əyri üçün stasionar nöqtələr tapılır. Aydın ki, belə bir alqoritm ikinci növ iki Laffer nöqtəsinə yarada bilər. Təcrübədə daha çox birmənalılığa və görünmə qabiliyyətinə görə üçparametrlili metodun birinci, əsas variantından istifadə edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, fiskal siyasətin effektivliyinin qiymətləndirilməsinin analitik üsulu parametrlərinin sayı üçdən çox olmayan funksional asılılıqlardan istifadə etməyə imkan verir [5, s. 57].

İki parametrlili üsul iqtisadi artım prosesinin yalnız iki parametrlili özündə birləşdirən funksiya ilə yaxınlaşmasına əsaslanır. Üçparametrlili metoddan istifadə edildiyi kimi, istehsal sistemi “nöqtə” xassələrini əks etdirir. Eyni zamanda, fiskal sistemin dinamik xüsusiyyətlərini müəyyən edən vergilərin məbləği istehsal sisteminin fəaliyyəti və fiskal təzyiqlərin səviyyəsi ilə müəyyən edilir. Beləliklə, Laffer nöqtələrindən istifadə etməklə fiskal sistemin səmərəliliyinin hesablanmasına iki mümkün yanaşma mövcuddur. Sonrakı hesablamalar üçün ən uyğun olanı seçmək üçün onların hər birinin xüsusiyyətlərini təhlil etmək vacibdir.

Fiskal siyasətin səmərəliliyinin parametrik metodlarla aparılması

Parametrik metodlardan istifadə istehsalın həcmi ilə vergi yükünün səviyyəsi arasında funksional əlaqənin mövcudluğu müddəsinə əsaslanır. Eyni zamanda, bu əlaqənin növü bütün təhlil edilən dövrlər üçün ümumidir, yalnız onun parametrləri dəyişir. Bu zaman istehsal funksiyasının parametrlərinin müəyyən edilməsində baza ili əsas, ikinci isə köməkçi kimi görünür. Bu yanaşma daha perspektivli hesab edilir və sabitləşmiş iqtisadi artım prosesi haqqında məlumatlar toplamağa imkan verir. Nəticə etibarilə, təxmin edilən parametrlər praktikada çox fərqli ola bilən istehsal və fiskal sistemlərin xüsusiyyətləri ilə eyni vaxtda müşayiət olunur. Ümumiyyətlə, makroiqtisadi

vəziyyəti başa düşmək üçün qeyri-müəyyən şərtlərə səbəb olmayan son dərəcə sadə alqoritmlərdən istifadə etmək lazım gəlir. İstehsal və fiskal sistemlərin xassələrinin təhlili onu deməyə əsas verir ki, Laffer nöqtələrini tapmaq üçün ikiparametrlı sxem nəzəri baxımdan daha məqbuldur. Bunu əsaslandırmaq üçün istehsal və fiskal əyrilərin xassələrini təhlil etmək kifayətdir. Belə ki, əgər asılılıqlar üçün birinci və ikinci növ Laffer nöqtələri varsa, o zaman istehsal əyrisi və fiskal əyri formasında onun analoqunu görmək olar. Eyni zamanda, istehsalın həcminin və vergi daxilolmalarının sinxron şəkildə iki nöqtədə sıfıra endiyini asanlıqla görmək olar. Beləliklə, istehsal və fiskal funksiyaların müəyyənləşdirilməsinin aktiv sahələri üst-üstə düşür. Bununla belə, ən mühüm və maraqlı nəticə ondan ibarətdir ki, birinci və ikinci növ Laffer nöqtələri üst-üstə düşmür və ikinci növ Laffer nöqtəsi birinci növ nöqtəyə nisbətən vergi oxu boyunca sağa sürüşür. Bu onu göstərir ki, istehsal və fiskal əyrilər müxtəlif əyrilik dərəcələri ilə xarakterizə olunur.

Birinci və ikinci növ Laffer nöqtələrinin qarşılıqlı düzülüşündə qeyd olunan xüsusiyyət çox vacibdir. Bu onunla bağlıdır ki, müasir vergilər nəzəriyyəsi əsasən ikinci növ Laffer nöqtələri ilə fəaliyyət göstərir və birinci növ Laffer nöqtələrini diqqətdən kənar qoyur. Eyni zamanda, fiskal sistemin konstruktiv təhlili üç parametrlə nəzərə alınmasını nəzərdə tutur. Bu o deməkdir ki, faktiki vergi yükü ikinci növ Laffer nöqtəsindən azdır və ona görə də dövlətin fiskal maraqları baxımından tamamilə normal dəyərə malikdir. Lakin, eyni zamanda, o, birinci növ Laffer nöqtəsindən böyükdür, yəni müəyyən edilmiş vergi yükü istehsalın azalmasına təkan verir və beləliklə, ölkənin iqtisadi inkişafının uzunmüddətli maraqları ilə ziddiyyət təşkil edir. Yuxarıda deyilənlər belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, ideal halda fiskal sistem elə qurulmalıdır ki, vergi təzyiği subyektlərin işgüzar fəallığına xələl gətirməsin. Bu mexanizm eyni zamanda, vergilər nəzəriyyəsinin əvvəllər tam inkişaf etdirilməmiş bəzi aspektlərini aydınlaşdırır ki, bu da fiskal siyasətin effektivliyinin praktiki qiymətləndirilməsi üçün ən uyğun olan ikiparametrlı metodun seçilməsində həlledici rol oynayır.

Nəticə

Qeyd edilənlərə əsaslanaraq fiskal siyasətin səmərəliliyini şərtləndirən meyarları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar: büdcə gəlirlərinin, xüsusən də vergilərin yığılma səviyyəsi; büdcə öhdəliklərinin icra səviyyəsi; büdcə kəsirinin ölçüsü və dövlət borcunun artım tempi; dövlət büdcəsinə xidmət üçün yönəldilmiş maliyyə vəsaitlərinin məbləği; büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunan ehtiyatların məbləği; ümumi daxili məhsulun dinamikası; büdcə haqqında qanunvericilik və onlara bərabər tutulan aktların icra dərəcəsi [4, s. 25].

Beləliklə, fiskal siyasətin effektivliyinin dövlətin sosial-iqtisadi maraqları kontekstində qiymətləndirilməsinə konseptual yanaşmalar fiskal siyasətin səmərəliliyinin və makroiqtisadi səmərəliliyin qiymətləndirilməsini ayırmağa və vergi dərəcələri müəyyən edilərkən təklif olunan parametrləri rəhbər tutmağa imkan verir. Bu da dövlətin fiskal siyasətindən cəmiyyətin sosial-iqtisadi maraqlarının uyğunlaşdırılması elementi kimi istifadə edilməsini önə çəkir.

ƏDƏBİYYAT

1. Kəlbəyev Y.A. Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri. (Monoqrafiya). Bakı “Elm”, 2005. 468 s.
2. Сухарев А.Н. Бюджетный дефицит и бюджетный профицит: вопросы методологии / А.Н. Сухарев // Деньги и кредит. – 2014. – №1. – С. 10-16.
3. Сидорова Е.А. Пакт стабильности и роста и бюджет Европейского союза: что впереди? / Е.А. Сидорова // Экономические стратегии. – 2010. – №6. – С. 104-109.
4. Кудрин А.Л. Бюджетная политика как источник экономического роста / А.Л. Кудрин, А.Ю. Кнобель // Вопросы экономики. – 2017. – №10. – С. 5-26.
5. Швандар К.В. Фискальная консолидация: мировой опыт / К.В. Швандар, Анисимова А.А. // Финансовая аналитика: проблемы и решения. – 2016. – № 27. – С. 51- 62.
6. www.stat.gov.az

Рашид Арзуман оглу Мустафаев
Докторант Азербайджанского Университета Кооперации
Электронная почта: resad_320_m@mail.ru

Оценка эффективности фискальной политики государства

Резюме

Цель исследования - Основной целью налоговой политики является выделение многих общественных благ из характеристик и функций налогов и выделение их в бюджет через бюджет. Основная цель состоит в том, чтобы предоставить налогоплательщикам правовую основу для сбора налогов и дать всестороннюю оценку экономических отношений, затронутых налогообложением.

Методология исследования - Оценка эффективности фискальной системы и ее оптимизация рассматриваются как приоритеты экономической политики государства. С этой точки зрения важно обратить особое внимание на зависимость между объемом производства и налоговыми поступлениями при оценке эффективности фискальной политики.

Прикладная значимость исследования. Применяя недискриминационную налоговую политику, создается налоговая нагрузка на экономику.

Налоговая нагрузка – это доля налогоплательщика в валовом внутреннем продукте, возникающая в результате применения налоговых механизмов. Применение механизмов налогообложения определяет перечисление доходов юридических или физических лиц в бюджет в виде налогов.

Результаты исследования. Таким образом, концептуальные подходы к оценке эффективности фискальной политики в контексте социально-экономических интересов государства позволяют разделить оценку эффективности фискальной политики и макроэкономической эффективности и ориентировать предложенные параметры при определении налоговых ставок.

Оригинальность и научная новизна исследования - Реализация налоговой политики осуществляется путем принятия соответствующего законодательства и нормативных правил. Экономически обоснованная налоговая политика направлена на оптимизацию сбора средств через систему налогообложения. Основная цель состоит в том, чтобы предоставить налогоплательщикам правовую основу для сбора налогов и дать всестороннюю оценку экономических отношений, затронутых налогообложением. Налоговая нагрузка выражается в виде отношения совокупных налоговых поступлений к ВВП, что характеризует роль налогов в общественной жизни как важного результата налоговой политики, проводимой государством. Экономический рост, достигнутый в долгосрочной перспективе, увеличивает объем налоговых поступлений. В краткосрочной перспективе снижение налогов однозначно ведет к увеличению совокупного спроса и уменьшению налоговых поступлений в бюджет. Таким образом, причинно-следственная связь между фискальной политикой и совокупным предложением эффективна только в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: *фискальная политика, регулирование, эффективность, оценка, оптимизация, моделирование.*

Rashad Arzuman Mustafayev
PhD student of Azerbaijan Cooperation University
E-mail: resad_320_m@mail.ru

Evaluation of the effectiveness of the state's fiscal policy

Summary

The purpose of the study - The main purpose of the tax policy is to distinguish many public goods from the characteristics and functions of taxes and allocate them to the budget through the budget. The main objective is to provide taxpayers with a legal framework for tax collection and to provide a comprehensive assessment of the economic relationships affected by taxation.

Methodology of the research - Assessment of the efficiency of the fiscal system and its optimization are considered to be priorities of the state's economic policy. From this point of view, it is important to pay special attention to the dependence between production volume and tax revenues in assessing the efficiency of fiscal policy.

Application significance of the study- By applying a non-discriminatory tax policy, the tax burden of the economy is created. The tax burden is the taxpayer's share of the gross domestic product resulting from the application of tax mechanisms. The application of taxation mechanisms determines the transfer of the income of legal or natural persons to the budget in the form of taxes.

Research results - Thus, conceptual approaches to assessing the effectiveness of fiscal policy in the context of the socio-economic interests of the state allow to separate the assessment of fiscal policy efficiency and macroeconomic efficiency and guide the proposed parameters when determining tax rates.

Originality and scientific innovation of the research - The implementation of the tax policy is carried out through the adoption of relevant legislation and normative rules. An economically sound tax policy is aimed at optimizing the collection of funds through the taxation system. The main objective is to provide taxpayers with a legal framework for tax collection and to provide a comprehensive assessment of the economic relationships affected by taxation. The tax burden is expressed in the form of the ratio of total tax revenues to GDP, which characterizes the role of taxes in public life as an important result of the tax policy implemented by the state. Economic growth achieved in the long term increases the amount of tax revenues. In the short term, reducing taxes clearly leads to an increase in aggregate demand and a decrease in tax revenues to the budget. Thus, the causal relationship between fiscal policy and aggregate supply is effective only in the long run

Key words: *fiscal policy, regulation, efficiency, evaluation, optimization, modeling.*